

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Факультет природничий
Кафедра зоології, біомоніторингу і охорони природи

Фауна та поширення прісноводних червононогих молюсків у водоймах України

(за матеріалами малакологічного фонду музею природи Житомирського державного університету імені Івана Франка)

Кваліфікаційна робота

**здобувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня вищої освіти
спеціальності 091 Біологія
62 групи
Довбні Анастасії Василівни**

Науковий керівник:

кандидат біологічних наук, доцент
Мельниченко Руслана Костянтинівна

Рекомендована до захисту
рішенням кафедри

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2019 р.

Зав. кафедри _____
підпис (ППП)

Житомир – 2019

Дата захисту _____

Результат захисту

за національною шкалою	кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS

Голова ДЕК

(підпис)

(ПІП)

Члени ДЕК

(підпис)

(ПІП)

(підпис)

(ПІП)

(підпис)

(ПІП)

(підпис)

(ПІП)

Секретар ДЕК

(підпис)

(ПІП)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. Зоологічні музеї України.....	5
1.1. Музеї Національної академії наук та їх малакологічні колекції.....	5
1.2. Зоологічні музеї університетів України.....	23
1.3. Характеристика малакологічної колекції музею природи Житомирського державного університету імені Івана Франка.....	14
РОЗДІЛ 2. Загальна характеристика, систематика, екологія та поширення прісноводних черевоногих молюсків (Mollusca: Gastropoda) у водоймах України.....	29
2.1. Молюски родини Physidae фауни України малакологічної колекції музею природи ЖДУ.....	29
2.2. Молюски родини Neritidae фауни України малакологічної колекції музею природи ЖДУ.....	35
2.3. Молюски родини Planorbidae фауни України малакологічної колекції музею природи ЖДУ.....	39
2.4. Молюски родини Viviparidae фауни України малакологічної колекції музею природи ЖДУ.....	47
2.5. Молюски родини Lymnaeidae фауни України малакологічної колекції музею природи ЖДУ.....	53
РОЗДІЛ 3. Характеристика малакофауни основних річкових басейнів України.....	60
РОЗДІЛ 4. Використання матеріалів дипломної роботи під час викладання біологічних дисциплін у закладах вищої освіти.....	80
Висновки.....	85
Список використаних джерел.....	88
Резюме.....	93
Додатки.....	94

ВИСНОВКИ

1. Малакологічні збори, експозиції і колекції широко представлені в музеях установ НАН України (Державному природознавчому музеї НАН України та Національному науково-природознавчому музеї НАН України) та зоологічних колекціях вітчизняних університетів (Зоологічному музеї Львівського національного університету імені Івана Франка, Відділі безхребетних і хребетних тварин Музею природи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Зоологічному музеї Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Зоологічному музеї Ужгородського національного університету, Житомирському державному університеті імені Івана Франка).
2. Малакологічна колекція музею природи ЖДУ була заснована у 1980-х роках д.б.н., проф. А. П. Стадниченко. Вона інтенсивно поповнювалася її учнями – студентами, аспірантами, викладачами, членами Житомирської малакологічної школи. У 2014 р. студентами та викладачами кафедри зоології, біомоніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка було розпочато роботу по впорядкуванню малакологічної колекції.
3. Насьогодні малакологічна колекція музею природи ЖДУ містить 7302 екз. червононогих моллюсків. Це переважно конхіологічний матеріал (черепашки моллюсків) та 1360 екз. фіксованих вологих препаратів.
4. Таксономічний склад малакологічної колекції гастропод музею ЖДУ включає 6 родин прісноводних гастропод: Physidae, Neritidae, Planorbidae, Viviparidae, Lymnaeidae та Bithyniidae. Серед пухирчикових (Physidae) в колекції представлено *Physa skinneri*, *Ph. fontalis*, *Physella acuta*. Родина Neritidae містить три види роду *Theodoxus*: *Th. fluviatilis*, *Th. danubialis*, *Th. astrachanicus*. Живородкові (Viviparidae) представлені трьома видами: *Viviparus viviparus*, *V. ater*, *V. contectus*. Найбагатша видами і найчисельніша група у малакологічній колекції ЖДУ – катушкові. Молюски родини Planorbidae представлені в ній 24 видами 7 родів: *A. septemgyratus*, *A. vortex*, *A. contortus*, *A. spirorbis*, *A. leucostoma*, *A. dazuri*, *A. laevis*, *A. acronicus*, *A. strauchianus*, *A. vorticulus*, *A. dispar*, *A. perezi*, *A. albus*, *A. acrinicus*, *A. crista*,

A. bielzu, *S. nitida*, *S. distinguenda*, *S. clessini*, *P. planorbis*, *P. philippianus*, *P. corneus*, *Ch. rossmaessleri*, *H. complanatus*, *L. riparius*.

Родини ставковикові (Lymnaeidae) і бітінієві (Bithyniidae) представлені в малакологічній колекції ЖДУ поодинокими зборами таких видів: *L. ampla*, *L. auricularia*, *L. balthica*, *L. glutinosa*, *L. corvus*, *L. stagnalis*, *L. palustris*, *L. patula*, *Bithynia leachii*, *B. tentaculata*.

5. Малакологічна колекція гастропод зібрана в річкових басейнах Дніпра, Дністра, Дунаю, Сіверського Дінця, Південного Бугу, Західного Бугу, а також у річках Кримського півострова. Пункти збору (408) мають широку географію, вони містяться на теренах 21 області України, а також в Криму.

6. Найбільшим видовим багатством характеризуються басейни Дніпра і Західного Бугу. У басейні Дніпра виявлено 35 видів черевоногих молюсків, а басейн Західного Бугу в малакологічній колекції ЖДУ представлено 33 видами. Басейн Дунаю представлений 30 видами гастропод, а басейні Південного Бугу та Сіверського Дінця виявлено по 27 видів п'яти досліджуваних родин. Басейн Дністра представлений 24 видами, а малакофауна черевоногих молюсків басейну річок Криму налічує 9 видів згідно авторських зборів членів житомирської малакологічної школи.

7. На основі малакологічної колекції ЖДУ черевоногих молюсків музею природи та польових зборів авторів нами було здійснено аналіз фауністичної подібності річкових басейнів України. Найвищий ступень подібності малакофауни виявлено між басейнами Дніпра і Західного Бугу (індекс Ч-С = 0,98; індекс Ш-С = 1). Ці басейни розташовані поряд, і між ними існує система каналів, через які можливий обмін малакофауною. Також схожими між собою є річки Дністра і Західного Бугу (індекс Ч-С = 0,86; індекс Ш-С = 0,91). Подібна малакофауна Сіверського Дінця і Дніпра (індекс Ч-С = 0,9; індекс Ш-С = 0,9). Схожими фауністично є басейни Південного Бугу і Дністра (індекс Ч-С = 0,93; індекс Ш-С = 0,95). Лише річки Криму порівняно з іншими басейнами мають низьку ступінь подібності за видовим складом молюсків.

РЕЗЮМЕ

Довбня А. В. Фауна та поширення прісноводних червоногих молюсків у водоймах України (за матеріалами малакологічного фонду музею природи Житомирського державного університету імені Івана Франка).

Дипломна робота присвячена дослідженню особливостей морфології, систематики та поширення деяких груп прісноводних червоногих молюсків фауни України, а також ролі природничих музеїв у проведенні малакологічних досліджень. У роботі коротко описано музеї Національної академії наук, зоологічні музеї університетів України та їх малакологічні колекції і фонди. Узагальнено, систематизовано матеріали малакологічної колекції музею природи Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вони репрезентують близько 7,3 тис. екз. 41 виду червоногих молюсків родин Physidae, Neritidae, Planorbidae, Viviparidae, Lymnaeidae, Bithyniidae, зібраних переважно у водоймах України членами Житомирської наукової малакологічної школи. Здійснено аналіз таксономічного складу малакологічної колекції гастропод, вказано водойми, основні річкові басейни і пункти збору матеріалу. На основі матеріалів колекції і польових зборів авторів здійснено аналіз фауністичної подібності основних річкових басейнів України.

Ключові слова: малакологічна колекція, червоногі прісноводні молюски, річкові басейни України, фауністична подібність, музей природи.

RESUME

Dovbnya A. V. Fauna and distribution of freshwater gastropods in Ukrainian reservoirs based on the materials of the malacological foundation Museum of Nature of Zhytomyr Ivan Franko State University.

Diploma work is devoted to investigation of morphology, taxonomy and distribution of certain groups of freshwater gastropods of fauna of Ukraine. Malacological collection of Zhytomyr Ivan Franko State University is described. The materials are represented by approximately 7,3 thousand specimens of 41 gastropod species of the Physidae, Neritidae, Planorbidae, Viviparidae, Lymnaeidae and Bithyniidae families collected mostly in Ukrainian water reservoirs by members of the Zhytomyr school of malacological research. The taxonomic composition of malacological collection of gastropods is analyzed; the water bodies, major river basins and collection localities are noted. Based on the collection materials and authors' own collected materials, faunistic similarity of major river basins of Ukraine is analyzed.

Key words: malacological collection, freshwater gastropod mollusks, river basins of Ukraine, faunistic similarity, museum of Nature.